

УДК 378.147:371.1:8

DOI <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2026.1.16044>

Тетяна Бабенко

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-3975-1739>*Комунальний заклад «Криворізький фаховий медичний коледж» Дніпропетровської обласної ради»*

## КОМПЕТЕНТНІСТЬ СПІЛКУВАННЯ ЯК ІНТЕГРОВАНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ

Tetiana Babenko

*Municipal Institution “Kryvyi Rih Professional Medical College” of the Dnipropetrovsk Regional Council*

### COMMUNICATION COMPETENCE AS AN INTEGRATED CHARACTERISTIC OF THE PROFESSIONAL CULTURE OF A NURSE

**Анотація.** У статті розглянуто компетентність спілкування як базовий складник професійної культури медичної сестри, що поєднує лінгвістичну, етичну, психологічну та соціокультурну готовність фахівця до ефективної міжособової взаємодії в медичному середовищі. Проаналізовано сутність понять «компетентність», «спілкування». З'ясовано їх інтегроване значення з погляду сучасної медсестринської освіти як специфічну характеристику, що поєднує професійні знання, етичні орієнтири, психологічне ставлення і здатність до гуманної взаємодії з усіма учасниками лікувального процесу. Визначено структурні та змістові компоненти компетентності спілкування, їх функціональні особливості. Обґрунтовано значущість медсестринської мовленнєвої взаємодії в процесі реалізації гуманістичної парадигми медсестринства, підвищення якості надання медичних послуг з позиції повноцінного учасника лікувального процесу, де актуальності набуває не лише залученість здобувачів освіти до механічного виконання лікарських призначень (підготовка пацієнта до обстежень, виконання інвазивних маніпуляцій, асистування під час оперативних втручань різної складності тощо), але й ціннісний мовний аспект цієї діяльності, її аксіологічний потенціал в особистісному розвитку студента. Акцентовано увагу на необхідності осмислення та усвідомлення зазначеної компетентності як інтегрованої практичної навички, системної особистісно-професійної характеристики, що визначає якість взаємодії в медичному середовищі. Наголошено на поєднанні когнітивних, емоційних, мовленнєвих та моральних ресурсів особистості, які забезпечуватимуть ефективну взаємодію в процесі лікування й догляду за пацієнтами. Зроблено висновки щодо необхідності цілеспрямованого системного формування компетентності спілкування в процесі професійної підготовки майбутніх медичних сестер задля підвищення якості надання медичних послуг населенню.

**Ключові слова:** компетентність; компетентність спілкування; медсестринське спілкування; професійна культура; гуманістичні цінності.

**Abstract.** The article examines communication competence as a fundamental component of the professional culture of a nurse, which integrates the specialist's linguistic, ethical, psychological, and sociocultural readiness for effective interpersonal interaction within the medical environment. The essence of the concepts “competence” and “communication” is analyzed, and their integrated meaning is clarified from the perspective of contemporary nursing education as a specific characteristic that combines professional knowledge, ethical guidelines, psychological attitudes, and the ability to engage in humane interaction with all participants in the therapeutic process. The structural and substantive components of communication competence and their functional features are identified. The significance of nursing verbal interaction is substantiated in the context of implementing the humanistic paradigm of nursing, as well as improving the quality of healthcare services from the standpoint of the nurse as a full participant in the therapeutic process. In this regard, relevance is attributed not only to students' involvement in the mechanical execution of medical prescriptions (such as preparing patients for examinations, performing invasive procedures, assisting during surgical interventions of varying complexity, etc.), but also to the value-based linguistic aspect of this activity and its axiological potential in the personal development of the student. Emphasis is placed on the necessity of understanding and conceptualizing this competence as an integrated practical skill and a systemic personal-professional characteristic that determines the quality of interaction in the medical environment. Attention is drawn to the integration of cognitive, emotional, linguistic, and moral resources of the individual, which ensure effective interaction in the processes of treatment and patient care. The article concludes by highlighting the need for purposeful and systematic formation of communication competence in the professional training of future nurses in order to enhance the quality of healthcare services provided to the population.

**Key words:** competence; communication competence; nursing communication; professional culture; humanistic values.

**Вступ.** Сучасні реформувальні заходи в галузі охорони здоров'я, ринкові настанови, соціальні зрушення висувають підвищені, комунікативно зумовлені вимоги до професійної підготовки медичних фахівців. Натепер стейкхолдери більше зацікавлені у творчих, ініціативних спеціалістах, здатних вільно орієнтуватися в суспільних диспозиціях, та віднаходити шляхи їх розв'язання через коректне міжособове спілкування, ніж у механічних виконавцях лікарських призначень. Ефективна взаємодія між медичною сестрою і пацієнтом, що ґрунтується на взаєморозумінні, толерантності, довірі та емпатії, постає невід'ємною умовою правильного діагностування, визначення оптимальної тактики подальшого лікування й відновлення. Отже, в умовах євроінтеграційної адаптації медсестринської освіти пріоритету набуває формування в майбутніх медиків здатності до компетентного спілкування державною мовою на рівні загальної та професійної культури. Проте практика демонструє певну незадоволеність населення рівнем психологічної підготовки, ціннісних орієнтацій, здатністю до адекватної взаємодії між учасниками лікувального процесу випускників медичних освітніх закладів.

Проблема якісної комунікації медичного персоналу поставала предметом багатьох досліджень (О. Білак, О. Біліченко, Н. Кіржа, С. Климович, М. Лісовий, Н. Лісна-Міський, Л. Левицька, К. Орду, Ю. Остраус, Т. Павлюк, В. Свиридюк та ін.). Однак, з огляду на цінність означених досліджень, звертаємо увагу на відсутність єдиного цілісного теоретико-прикладного дослідження з проблеми формування компетентності «Спілкування державною мовою» з-поміж середнього медичного персоналу. Основну причину такої ситуації вбачаємо в позиціонуванні суспільством середнього медичного персоналу як механічних виконавців лікарських призначень, що передбачає застосування лише комплексу професійних термінологічних кліше. Провідна ж діалогічна роль відводиться лікарям. Однак саме медичні сестри та фельдшери знаходяться в тривалому безпосередньому мовному контакті з пацієнтами під час проведення комплексного обстеження, реалізації терапевтичних заходів, цілодобового моніторингу за змінами у стані здоров'я.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення та усвідомлення компетентності спілкування не лише як практичної навички, а й як системної особистісно-професійної характеристики, що визначає якість взаємодії в медичному середовищі. Аналіз шуканої дефініції з позиції взаємозв'язку з ціннісними, етичними та культурними аспектами професійної діяльності дозволить поглибити розуміння змісту професійного компетентнісного спілкування

медичних сестер та виявити шляхи його вдосконалення.

**Мета статті** – визначити сутність і структуру компетентності спілкування медичних сестер як інтегральної характеристики їх професійної культури; обґрунтувати її значення для ефективної професійної взаємодії.

**Теоретична частина.** Пріоритетність окресленого питання визначено Законом України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 23.04.2021 р.), Законом України «Про освіту» (№ 2145-VIII від 23.04.2021 р.), Стандартом фахової передвищої освіти зі спеціальності 223 Медсестринство галузі знань 22 Охорона здоров'я освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр» (2021 р.), Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження змін до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я»» (№ 2034 від 05.12.2024 р.), в яких чітко закріплено значущість обов'язкового володіння та застосування державної мови під час реалізації професійних обов'язків, зацентровано на соціальних, культурних та етичних аспектах у взаємодії з пацієнтами та їхніми родичами, колегами.

Ефективність медсестринської діяльності визначається багатьма чинниками, до яких належить і здатність до ефективного компетентного спілкування. Тож постає необхідність розкрити окремі аспекти цього поняття, надати йому нового осмислення з погляду сучасного проукраїнського медсестринства, з'ясувати основні складники як інтегрованого особистісно-професійного утворення, яке узагальнює систему знань, умінь, комунікативних стратегій, світоглядних переконань та забезпечує ефективну взаємодію всіх учасників лікувального процесу.

Зауважимо, що в науковому дискурсі поняття «компетентність» витлумачується по-різному. Так, у словникових виданнях означену категорію подано як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність (Explanatory Dictionary of Educational Terms, 2023, р. 25); спеціальний шлях структурованого (організованого) набору знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються в процесі навчання, що дозволяють людині визначити, тобто ідентифікувати і розв'язувати незалежно від контексту (ситуації) проблеми, що є характерними для певної галузі діяльності (Semanova, 2006, р. 85); якісну характеристику суб'єкта, набуту ним у процесі навчання (інформованість, обізнаність, авторитетність, професійні знання та уміння) (Syniavskiy, 2007, р. 141).

У такому ракурсі компетентність постає динамічною інтегративною системою, що поєднує знання, практичні дії, ціннісні орієнтації та ставлення, визначаючи здатність особистості діяти ефективно, самостійно й відповідально в різних життєвих і професійних ситуаціях.

Що ж до з'ясування поняття «спілкування», то дослідники також не виявляють одноставності. Так, А. Курова витлумачує шукане поняття як **соціальну взаємодію** з трьома взаємопов'язаними сторонами – комунікативною (обмін інформацією), інтерактивною (координація дій) та перцептивною (взаємне сприйняття), спрямованими на досягнення порозуміння (Kurоva, 2020).

Своєю чергою Л. Кайдалова з групою однодумців розкривають зміст означеного феномену як складника міжособових і суспільних відносин: процес, що включає встановлення контакту, обмін повідомленнями та досягнення взаєморозуміння, з урахуванням функцій і видів спілкування (Kaidalova, 2018).

Позиціонує спілкування як основу життєдіяльності суспільства, провідну умову розвитку соціокультурного простору та особистості О. Чорнобай. Дослідник наголошує на взаємному існуванні двох підходів до сутності процесу комунікації: механістичного (односторонній процес передавання інформації від джерела адресатові, тобто суто інформування) та діяльничного (двосторонній процес обміну інформацією, спільна діяльність комунікантів, під час якої виробляються нові погляди на явища) (Chornobai, 2015, p. 349–350).

З огляду на пропоновані тлумачення та інші наукові позиції доходимо висновку, що «спілкування» доречно розглядати як соціально-психологічну суб'єкт-суб'єктну взаємодію персоніфікованого спрямування, яке передбачає не лише повідомлення певної інформації, а й обмін досвідом, уподобаннями, життєвими позиціями, результатами діяльності, досягнення адекватного порозуміння.

Натомість з огляду на фахову специфіку галузі охорони здоров'я спілкування в медсестринстві можна визначити як інтерперсональну, цілеспрямовану, усвідомлену, етичну взаємодію з опертям на професійність мови, емпатію, персональну повагу і здатність до ефективного партнерства.

У контексті зазначених показників виявляється доцільним витлумачувати поняття «компетентність медсестринського спілкування» як інтегровану характеристику, що поєднує професійні знання, етичні орієнтири, психологічне ставлення і здатність до гуманної взаємодії з усіма учасниками лікувального процесу. Саме ця властивість, на рівні з реалізацією медичних маніпуляцій, визначатиме ефективність медсестринського

догляду, створюватиме атмосферу довіри та психологічного комфорту.

Суголосними до нашого трактування постають наукові студії європейського дослідника М. Лейнінгера, який розуміє шукану категорію не просто як набір навичок, а професійну поведінкову стратегію, що визначає ефективність медичної взаємодії. Уміння вибрати правильні слова, інтонацію, позу, дистанцію та спосіб звертання стає елементом клінічної етики спілкування, від якої часто залежить не лише успіх лікування, а й емоційний стан пацієнта, рівень його довіри до медичного персоналу та готовність співпрацювати (Leininger, 2006).

Зауважимо, що професійна медсестринська культура формується на перетині двох взаємопов'язаних систем: 1) медичні цінності (вимагає точності, відповідальності, дотримання етичних норм і професійних протоколів); 2) принципи людського спілкування (передбачає емпатію, чуйність, уміння слухати, прояв поваги до гідності людини). З погляду В. Кремень, саме в гармонійному поєднанні цих вимірів розкривається істинний зміст медсестринської професії: служіння життю, здоров'ю та людяності (Kremen, 2008).

Повне розуміння сутності означеного феномену вимагає розкриття його внутрішньої структури. Адже компетентність спілкування не є однорідним утворенням, а постає багатовимірною системою, що створюється взаємопов'язаними логічними компонентами, кожен з яких реалізує специфічну роль у формуванні цілісного, гуманістичного, комунікативного профілю медичної сестри.

Спираючись на вищезазначене, першим фундаментальним сегментом називаємо лінгвістичний, що забезпечує формування певного рівня володіння державною мовою задля реалізації фахових завдань. Для медичної сестри він означає вміння точно, грамотно, зрозуміло висловлювати думки, добирати відповідні лексичні конструкції, уникати непорозумінь чи емоційних некоректних висловів. Така позиція підтверджена науковими розвідками Л. Дударевої в межах аналізу підходів до формування компетентності медсестринського спілкування під час навчання, в яких зазначено, що лінгвістичний складник є вихідним у формуванні повноцінної комунікативної компетентності, яку неможливо реалізувати без відповідного мовного підґрунтя (Dudareva, 2023).

Наступний – професійно-мовленнєвий – компонент характеризується здатністю застосовувати опановані мовні засоби у фаховому контексті (під час підготовки до маніпуляцій, поясненні ходу та доцільності процедур, тлумаченні результатів досліджень, спілкування з колегами тощо). Він втілює рівень розвитку мовленнєвої логіки, структурованості висловлювань, уміння адапту-

вати інформацію до різного рівня медичної обізнаності співрозмовника, формує здатність бути переконливим, водночас дотримуючись етичної нейтральності та доброзичливості. З погляду Н. Кіржи, успішна мовленнєва діяльність у медицині можлива лише тоді, коли мовець усвідомлює і контролює цільову спрямованість свого повідомлення. Однак на відміну від загального мовлення професійне спілкування в галузі охорони здоров'я вимагає високого рівня функціональності, логічності, часового регламентування. Медичні фахівці повинні поставати не просто передавачами інформації, а й усвідомлювати, що вона буде зрозумілою, доречною, спрямованою на досягнення позитивного терапевтичного ефекту (Kirzha, 2021).

Надалі виокремлюємо стратегічно-комунікативний модуль, який визначає ефективність і доцільність комунікативної поведінки. Зазначена структура охоплює вміння організувати процес спілкування відповідно до мети й емоційного стану співрозмовника, добирати комунікативну стратегію, інтонацію, темп мовлення, жести, дистанцію під час реалізації медсестринських завдань. Розвинута майстерність у цьому напрямку допомагає уникати конфліктів, знімати психологічну напругу, підтримувати атмосферу довіри, а отже, забезпечує результативність професійної діяльності медичної сестри. Так, у наукових студіях О. Білака наголошено, що медичне спілкування вимагає миттєвого орієнтування в комунікативному контексті та визначення відповідної мовленнєвої стратегії. Виокремлена ланка тісно пов'язана з емпатійністю та соціальною чутливістю. Дозволяє уникнути непорозумінь, знизити емоційне напруження та забезпечити ефективну співпрацю з пацієнтом (Bilak, 2020).

Суголосною до нашої позиції є наукова думка Т. Павлюк. Дослідниця переконує, що в умовах сучасної клінічної практики гуманістичний зміст спілкування медичної сестри передбачає не лише передачу інформації, а й емоційне співпереживання, здатність розуміти іншу людину та проявляти емпатію в словах і діях (Pavliuk, 2007). Отже, логічно продовжувальним називаємо взаємодієвий компонент, в якому виявляється здатність налагоджувати міжособистісну взаємодію, підтримувати довірливі контакти, конструктивно спілкуватися в команді. У такому контексті особливого значення набувають етичні переконання, моральна культура, комунікативна гнучкість і емоційна врівноваженість, що створюють позитивний психологічний мікроклімат, формують основу довірливих стосунків на професійному ґрунті, проявляються в умінні слухати, співпереживати, регулювати власні емоції, адекватно реагувати на висловлювання інших. Разом із тим ціннісно-комунікативний вимір охоплює

морально-етичну свідомість середнього медичного персоналу, їх орієнтацію на принципи доброчинності, справедливості, милосердя й поваги до гідності пацієнта.

Сучасна медсестринська освіта дедалі більше орієнтується на гуманістичну парадигму, в центрі якої – людина, її гідність, здоров'я та духовна рівновага. У цьому контексті компетентність спілкування постає не просто професійною навичкою, а інтегрованою характеристикою фахової культури, що відображає рівень освіченості, моральної зрілості, внутрішньої готовності до співпраці з фізично та емоційно вразливими пацієнтами. Аналіз пропонованих структурних компонентів компетентності спілкування дає підстави стверджувати, що ця якість має багатовимірну природу – поєднує лінгвістичну точність, професійно-мовленнєву гнучкість, прагматичну доцільність, міжособистісну відкритість і ціннісну орієнтованість. Саме їх взаємодія формує цілісну комунікативну модель поведінки медичної сестри, яка забезпечує не лише ефективність професійної діяльності, а й моральну стійкість у складних клінічних ситуаціях.

Професійно-ціннісна система медичної сестри, за визначенням українських педагогів і фахівців у галузі медсестринської освіти, – це сукупність знань, умінь, переконань і моральних якостей, що забезпечують високу якість медичного обслуговування та гуманістичне ставлення до пацієнта (Semenova, 2006; Levytska, 2019). Вона охоплює культуру мислення, мовлення, поведінки, зовнішнього вигляду й міжособистісних стосунків, а також етичну відповідальність за власне слово, дію й рішення.

Як слушно зазначає Л. Левицька, означений феномен з погляду медсестринства є відображенням духовного світу, моральної зрілості, культури спілкування і гуманістичної орієнтації особистості (Levytska, 2019, р. 56). Саме тому культура професійного спілкування розглядається як підґрунтя медсестринської майстерності, що інтегрує в собі лінгвістичні знання, етику, емпатію, самоконтроль, формує внутрішній образ фахівця – доброзичливого, відповідального, емпатійного, перетворюючи комунікацію на потужний засіб професійного впливу, що має суттєве терапевтичне значення.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Таким чином, компетентність спілкування є інтегрованим відображенням професійної культури медичної сестри, її гуманістичного світогляду та професійної етики. Вона об'єднує когнітивні, емоційні, мовленнєві та моральні ресурси особистості, забезпечуючи ефективну взаємодію в процесі лікування й догляду за пацієнтами. Формування цієї компетентності є одним зі стратегічних напрямів розвитку медсестринської освіти

в Україні, адже саме вона визначає якість медичної допомоги, етичний клімат у лікарнях і духовний вимір професії, що вимагає не лише майстерності, а й доброти, такту й високої культури спілкування.

Перспективи подальших досліджень вимагають з'ясування педагогічних підходів, принципів та умов, що сприятимуть формуванню компетентності спілкування медичних сестер.

**Інформація про фінансування.** Авторка заявляє про відсутність фінансування для проведення цього дослідження та написання цієї статті.

### References

1. Bilak, O.V. (2020). Communication Competence in the Training of Healthcare Professionals: Speech Adaptability and Interaction Strategy. *Medical Education*, 3, 21–25.
2. Chornobai, O.L. (2015). Nature, structure and typology of communication in the professional activity of a lawyer. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Legal Sciences*, 824, 347–356.
3. Dudareva, L.V. (2023). Methodological Support for the Formation of Feedback in the Professional Training of Medical College Students. *Nursing*, 2, 18–22.
4. Explanatory Dictionary of Educational Terms. (2023). *Kyiv, Ukraine: State Institution "Scientific and Methodological Center of Vocational and Professional Higher Education"*.
5. Kaidalova, L.G., Pliaka, L.V., Alohina, N.V. & Shapovalova, V.S (2018). Psychology of Communication. Kharkiv: National University of Pharmacy.
6. Kirzha, N.V. (2021). Formation of communicative competence of future nurses using information and communication technologies (PhDthesis). Vinnytsia.

**Інформація щодо конфлікту інтересів.** Авторка заявляє про відсутність будь-яких реальних або потенційних конфліктів інтересів.

**Внесок автора.** Тетяна Бабенко – розробка ідеї та формулювання мети дослідження; розробка методології та дизайну дослідження; статистичний та аналітичний аналіз даних; підготовка первинного варіанту рукопису; упорядкування та підготовка даних; наукове керівництво дослідженням; організаційне забезпечення виконання дослідження.

Авторка схвалила остаточний варіант рукопису.

7. Kremen, V.G. (2008). Кремень В. Г. *Encyclopedia of Education*. Kyiv: Yuricom Inter.

8. Kurova, A.V. (2020). Psychology of Communication: A Teaching and Methodological Guide for Higher Education Students of the Faculty of Psychology, Political Science, and Sociology of the National University "Odesa Law Academy". Odesa: Phoenix.

9. Leininger, M. (2006). Culture Care Diversity and Universality: A Worldwide Nursing Theory. *Burlington: Jones & Bartlett Learning*. 432 p.

10. Levytska, L.M. (2019). Professional Culture of a Nurse: Theoretical Foundations and Practice of Formation. Ternopil: Ternopil National Medical University (TNMU).

11. Pavliuk, T.M. (2007). Empathetic factors of professional adaptation of nurses (author's abstract of the dissertation of the candidate of psychological sciences: 19.00.07). Ivano-Frankivsk

12. Semenova, A.V. (2006). Reference Dictionary of Professional Pedagogy. Odesa: Palmira.

13. Semenova, A.V. (Ed.). (2006). *Slovyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky* [Reference dictionary of professional pedagogy]. Odesa: Palmira. [in Ukrainian].

14. Syniavskiy, V.V. & Serhieienkova, O.P. (2007). *Psychological Dictionary*. Kyiv: Naukovyi Svit.

Електронна адреса для листування: t.babenko1977@gmail.com

Дата першого надходження статті до видання: 10.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.03.2026



Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)